

Jan Gromnicki

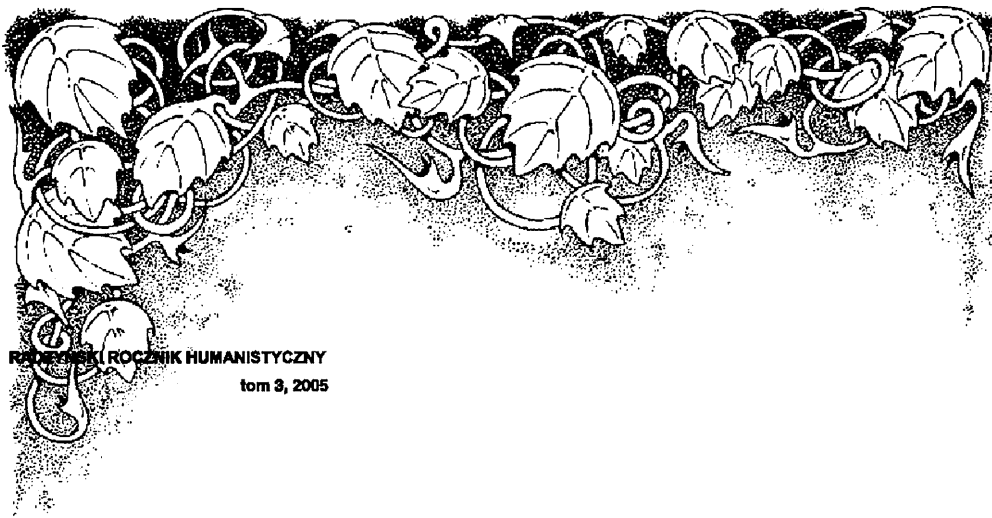
Ekologiczna przyszłość Czemiernik

Radzyński Rocznik Humanistyczny 3, 243-247

2005

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ROZDZIAŁ I ROCZNIK HUMANISTYCZNY
tom 3, 2005

Ekologiczna przyszłość Czemiernik

Ekorozwój gminy Czemierniki to najpełniejsze z dotychczasowych opracowań tego rodzaju, obejmujących kolejne gminy województwa lubelskiego (tj. Józefów na Roztoczu, Strzyżewice k. Lublina, Wola Uhruska i Terespol nad Bugiem). Są one wynikiem badań terenowych, kwerend archiwalnych i bibliograficznych zespołu pracowników naukowych i studentów Katedry Ochrony Środowiska Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Badania, których wynikami zajmujemy się w niniejszym omówieniu, prowadzone były podczas obozu letniego oraz kontynuowane podczas zajęć seminaryjnych w latach 2002-2003.

Zaznaczyć należy, że zachęta do zorganizowania obozu badawczego wyszła ze strony wójta gminy, Kazimierza Sobieszka, a życzliwe potraktowanie sprawy również przez inne władze gminy, szczególnie Radę Gminy oraz inne instytucje i osoby działające na jej terenie, zaowocowały letnim studenckim obozem badawczym. Założeniem podjęcia prac były cele dydaktyczne wobec studentów kierunku ochrony środowiska, jednakże dzięki kompetentnemu kierownictwu i udziałowi pracowników Katedry oraz zaangażowaniu młodych badaczy, udało się ukształtować bardzo ciekawe koncepcje rozwoju gminy i to nie tylko w zakresie rozwoju środowiska. Jak zauważono we wstępie książki, jest ona adresowana zarówno do samorządu, instytucji i organizacji społecznych, środowiska nauczycieli i szerokiego grona mieszkańców gminy. Śmiało można też sądzić, że ze względu na wagę poruszanych zagadnień, zakres problematyki, walory informacyjne i inspiracje dla dalszych badań i działań, szczególnie w dziedzinie ochrony środowiska, lecz również w innych dziedzinach koncepcji zrównoważonego rozwoju, a także ze względu na zastosowane metody (tradycyjne oraz nowatorskie, np. komputerowe prognozowanie zmian zachodzących w środowisku przyrodniczym), praca może stać się przykładową dla kolejnych, po-

dobnych opracowań. Niewątpliwą gwarancją właściwego ukierunkowania oraz zespołu badawczego była osoba ich kierownika i redaktora publikacji, prof. Stefana Kozłowskiego¹.

Celem omawianej publikacji było stworzenie podstaw dla opracowania programu ochrony środowiska z uwzględnieniem zrównoważonego ekorozwoju dla gminy, do czego jest ona zresztą zobowiązana ustawą Prawo ochrony środowiska z 27 kwietnia 2001 r., ponadto możliwość włączenia doliny przepływającej przez teren gminy rzeki Tyśmienicy do europejskiej sieci ekologicznej (program „Natura 2000”). Ważną więc inicjatywą opracowania jest próba rewizji całej gospodarki wodnej regionu. Gmina Czemierniki nie posiadała dotychczas tak istotnych opracowań jak inwentaryzacja przyrodnicza swego obszaru i strategia jej rozwoju, przy czym dotychczasowe badania nie gwarantowały zarówno pełnego rozeznania, jak i wytyczenia kierunków i perspektyw rozwojowych. Jest to szczególnie ważne również wobec przystąpienia Polski do Unii Europejskiej oraz właściwego wykorzystania zasobów i nowych możliwości w warunkach typowych w województwie lubelskim gmin rolniczych. Stąd tak szerokie potraktowanie tematu, niemal wyczerpująca inwentaryzacja stanu zasobów i występujących w gminie problemów, począwszy od przyrodniczych, a więc: geologicznych, kopalin (z określeniem uwarunkowań inżynierskich i możliwości eksploatacji), glebowych (w aspekcie upraw rolniczych), klimatycznych, zanieczyszczeń powietrza, szaty roślinnej z uwzględnieniem jej zróżnicowania, krajobrazu, gospodarki leśnej i łowieckiej, ornitologicznych, wód powierzchniowych i podziemnych, ich jakości, retencji i gospodarki ściekowej, ochrony przyrody (z podziałem na istniejące pomniki przyrody, użytki ekologiczne, zalecane systemy ochrony i in.), a także w aspekcie wspomnianego wyżej programu „Natura 2000” dla doliny rzeki Tyśmienicy. W części poświęconej walorom kulturowym gminy omówiono, niekiedy nawet bardzo szczegółowo, ujawnione na jej terenie obiekty (zabytki) archeologiczne, historię i stan aktualny kościoła parafialnego w Czemiernikach oraz związanych z nim obiektów, jak również innych budowli sakralnych i rezydencjonalnych. Szczególnie wiele miejsca poświęcono szczegółowemu omówieniu zespołu rezydencjonalnego bpa Firleja (następnie Raczyńskich i Dembińskich) oraz, związanemu z nim, założeniu obronnemu, a także dziejom i aktualnej sytuacji urbanistyki Czemiernik wraz z, nielicznymi w sumie, obiektami zabytkowymi. Ta część opracowania zawiera istotne wnioski i propozycje dotyczące możliwości ich zachowania i zagospodarowania.

W rozdziale dotyczącym gospodarki, zanalizowano i omówiono infrastrukturę techniczną gminy, stan i perspektywy gospodarki rolnej i hodowlanej (zwracając uwagę na niemałe osiągnięcia tej ostatniej), problemy związane z gospodarką odpadami oraz stan i perspektywy zagrożeń środowiska. Kolejne części poświęcono stanowi, problemom i perspektywom rozwoju turystyki, eksponując tu walory krajobrazu typowo wiejskiego, a zarazem możliwości rozwoju turystyki kwalifikowanej, pie-

¹ Prof. dr hab. inż. Stefan Kozłowski – geolog; absolwent i pracownik naukowy Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie; w Instytucie Geologii w Warszawie kierował dużym zakładem i ważnymi dla gospodarki krajowej tematami badawczymi; twórca i kierownik Katedry Ochrony Środowiska KUL; autor licznych książek i artykułów; uczestnik wielu społecznych gremiów i stowarzyszeń.

szej, rowerowej i wodnej w połączeniu z walorami sąsiednich miejscowości (np. Radzyń Podlski, Kozłówka i in.).

W rozdziale „Wybrane zagadnienia społeczne”, autorzy zajęli się działalnością towarzystw regionalnych, takich jak: Czemiernickie Towarzystwo Regionalne, Koło Gospodyń Wiejskich, Koło Sportowe „Orzeł”, Koło Wędkarskie oraz liczne zespoły działające przy parafii rzymsko-katolickiej. Opisana została ważna inicjatywa społeczno-religijna, jaką jest budowa Franciszkańskiego Domu Pomocy Społecznej im. Św. Antoniego w Stoczku, który działa na zasadzie fundacji. Jego uruchomienie przewidywane jest na rok 2006. Zauważając brak ośrodka życia i działalności kulturalnej na obszarze gminy, autorzy odnotowują jednak, że rolę tę ma spełniać przygotowywany Gminny Ośrodek Kultury oraz strażnica Ochotniczej Straży Pożarnej.

Analizie poddano stan szkolnictwa podstawowego i średniego, jak również problem edukacji ekologicznej, zarówno nauczycieli jak i uczniów. Przeprowadzono ankiety obejmujące kwestie świadomości ekologicznej, jak również metody edukacji. W tym miejscu znalazło się miejsce na omówienie działalności organizacji młodzieżowych, działających w szkołach: Liga Ochrony Przyrody, Polski Czerwony Krzyż, Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze, Towarzystwo Przyjaciół Dzieci, Klub Sportowy, Drużyna Pożarnicza oraz liczne koła (muzyczne, historyczne, matematyczne, polonistyczne, taneczne).

Wśród problemów poruszonych w tej części opracowania znalazło się zagadnienie bezrobocia (w 2001 r. 390 zarejestrowanych bezrobotnych na 4895 mieszkańców gminy), przy czym szczególnie pesymistycznie nastroja fakt, że wśród bezrobotnych przeważają (podobnie jak w całym powiecie radzyńskim) osoby poniżej lat 24, ale także w grupie wiekowej 25-34 i 35-44 lat. Dane uzupełnia tabela ilustrująca poziom wykształcenia ludności.

Autorzy zajęli się także problemem zarządzania środowiskiem w obszarze gminy, do czego zobowiązują jej władze ustawy o samorządzie gminnym, zagospodarowaniu przestrzennym, ochronie środowiska i przyrody. Zarządzanie winno być realizowane w oparciu o rozpoznanie zasobów przyrodniczych, w kontekście uwarunkowań społecznych, kulturalnych i ekonomicznych. Jest ono także silnie związane z funkcjonowaniem, kwalifikacjami i kształceniem kadry pracowników ochrony środowiska, procedurami odpowiednich uchwał, współpracą zarządu gminy z mieszkańcami i instytucjami, rozpoznawaniem zagrożeń, planowaniem, wreszcie gromadzeniem, wykorzystywaniem i udostępnianiem informacji związanych z ochroną środowiska. Niestety gmina posiada tylko dość ogólne informacje wynikające ze sformułowań istniejącego studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego. Brak też w Urzędzie Gminy komórki (referatu) do spraw ochrony środowiska. Odpowiedniej bazy danych, a szczególnie bazy finansowej, zarówno własnej, jak też pochodzącej z dotacji. Istotną część opracowania stanowi rozdział dotyczący prognozowania zmian zachodzących w środowisku przyrodniczym i kierunków rozwoju gminy, z uwzględnieniem jej historii i perspektyw, sięgających nawet 50-100 lat. Nie wchodząc w szczegóły skomplikowanej metodyki tej prognozy, warto jedynie zauważyć, że przewiduje ona m.in. pewien rozwój areалу zalesień (w tym oprostowanych zalesień obszarów łąkowych), ograniczenie obszaru upraw

rolniczych i łąkowych oraz rozszerzenie terenów zabudowanych i komunikacji. Interesująco przedstawia się też prognoza w wielu kwestiach szczegółowych oraz w takich dziedzinach jak: poziom zatrudnienia (wzrost), poziom życia (niewielki spadek?), wdrażaniem nowoczesnych technologii (zdecydowany wzrost) i wzrost zanieczyszczeń.

Rozdziały końcowe obejmują kierunki rozwoju gminy Czemierniki z opozycyjnymi wobec dotychczasowych opracowań propozycjami w dziedzinach gospodarki wodnej i akcji zalesiania terenów porolnych. Proponuje się rozwój gospodarki hodowlanej, zwiększenie areалу łąk i powstanie w miejscowości Bełcząc ośrodka szkoleniowo-edukacyjnego dla sieci „Natura 2000” tworzonej w obszarze rzeki Tyśmienicy i części doliny Wieprza w oparciu o środki UE. Pojawiły się wnioski dotyczące gospodarki leśnej, turystyki oraz rozwoju aglomeracji Czemierniki, z uwzględnieniem walorów historyczno-zabytkowych oraz innych miejscowości w gminie, ze szczególnym naciskiem na odpowiednie wykorzystanie założeń podworskich. Postuluje się wykonanie niezbędnych studiów, takich jak Program Ochrony Środowiska oraz Strategia Rozwoju Gminy, a także przystąpienie do szeregu programów koordynowanych przez organizacje i ośrodki pozarządowe i przez nie finansowanych. Dodatkowo można by tu włączyć propozycję wykonania studium urbanistycznego (urbanistyczno-historycznego?) dla Czemiernik.

Sympatyczne zakończenie książki stanowią, zamieszczone w aneksach: esej ks. Adama Sobieszka, nota o historii rodu Dembińskich, którego potomkowie lekką ręką pozbyli się ostatnio odzyskanego pałacu w Czemiernikach wraz z otoczeniem, oraz wspomnienie o znanej poetce, wywodzącej się z Bełcząca, Mariannie Bocian, wraz z zamieszczeniem kilku utworów jej autorstwa. Ważną częścią pracy są liczne, mieszczące się na kilkudziesięciu stronach, fotografie, w pięknych ujęciach prezentujące ważniejsze przykłady i widoki środowiska przyrodniczego oraz kulturowego, jak też niektóre postacie związane z historią i współczesnością gminy. Bogato przedstawia się zestaw map, planów i wykresów, które stanowią istotną ilustrację dla przedstawionych w pracy analiz i tez. Część ikonograficzną kończy zestaw rysunków, m.in. dworu we wsi Stoczek, dawnego aresztu w Czemiernikach, kilku detali z pałacu w Czemiernikach i in.

Wartość opracowania i jego publikacji w formie książki nie ulega wątpliwości. Należy jedynie pogratulować jej władzom gminy nawiązania współpracy z Katedrą Ochrony Środowiska KUL i życzyć wykorzystania tego bogatego materiału w przyszłości. Szczególnie, że jest on oparty o liczne badania terenowe. Niektóre partie opracowania (wymieńmy tu choćby studium dotyczące unikalnego i ciągle zbyt mało znanego założenia rezydencjalnego w Czemiernikach, w tym szczególnie jego części obronnej, autorstwa ks. dra Jacka Wojciechowskiego) posiadają niewątpliwie istotne walory oryginalności.

Tytułem recenzenckiej skrupulatności trzeba jednak dodać również ziarnko gorzycy. Z niejasnych powodów pominięte zostały w opracowaniu kwestie zdrowotności ludności gminy oraz organizacji służby zdrowia. Nie udało mi się także odnaleźć w tekście omówienia działalności gospodarstwa rolnego, związanego z dawną rezydencją Raczyńskich, będącego następnie we władaniu Agencji Własności

Rolnej Skarbu Państwa. Nie wykorzystano niektórych źródłowych opracowań, dotyczących zespołu rezydencjonalnego w Czemiernikach², oraz archiwaliów dotyczących pieczęci z herbami Czemiernik, stanowiących podstawę do odtworzenia obecnego herbu tej miejscowości. Pieczęcie te opublikował ostatnio Grzegorz Kornacki³.

W części poświęconej archeologii zrezygnowano z bliższego opisu grodziska w Niewęgłoszu i jego walorów krajobrazowych. Nie znajdujemy też wspomnienia o tzw. mogile powstańców (kopcu, może gródku?) w pobliskim lasku. Dość jednoznacznie potraktowano też kwestię tzw. mieczów wikińskich z Bełcząca, zaś tabele znalezisk archeologicznych z obszaru gminy oparto na wiadomościach „z drugiej ręki”, z pominięciem najaktualniejszego i pełnego opracowania, tj. arkusza Archeologicznego Zdjęcia Polski, dostępnego w archiwum zakładowym Delegatury Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Białej Podlaskiej. W założeniach dla muzeum w Czemiernikach błędnie przytoczono nazwiska nazwisko gen. Zygmunta Podhorskiego, jednego z najwybitniejszych dowódców kawalerii polskiej w 1939 r., walczącego pod Czemiernikami, a następnie w okolicach Kocka, co najpewniej należy złożyć na karb korekty. Na stronie 91 autor pisze, że prace archeologiczne w Czemiernikach prowadziła anonimowa pracownia konserwatorska, podczas gdy faktycznie były one wykonywane przez Pracownię Archeologiczno-Konserwatorską Pracowni Konserwacji Zabytków w Lublinie.

Te nieliczne nieścisłości nie umniejszają jakże istotnych walorów omawianego opracowania.

Jan Gromnicki

² Np. tych znajdujących się w zbiorach Regionalnego Ośrodka Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego w Lublinie.

³ „Wspólnota Powiatowa”, nr 15/2003, s. 14.